

# Rapport

---

efter kvalitetsgranskning av utbildningen  
på introduktionsprogrammen individuellt  
alternativ och yrkesintroduktion vid  
Polhemsskolan i Gävle kommun

## Innehåll

---

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Polhemsskolan

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

## Inledning

---

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av utbildningen på introduktionsprogrammen individuellt alternativ och yrkesintroduktion i gymnasieskolan under våren 2013. Granskningen vid Polhemsskolan i Gävle kommun ingår i detta projekt.

Polhemsskolan besöktes mellan den 5 mars och den 14 mars 2013. Ansvariga inspektörer har Jane Strandberg och Birgitta Olsson varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av utbildningen på introduktionsprogrammen i gymnasieskolan genomförs i ytterligare nio skolor runt om i Sverige. De program som granskas är yrkesintroduktion och individuellt alternativ.

När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

## Bakgrundsuppgifter om Polhemsskolan

---

Polhemsskolan erbjuder nio nationella yrkesprogram, gymnasiesärskola, lärlingsutbildningar samt de fem introduktionsprogrammen. På skolan finns idag 1381 elever inom ungdomsgymnasiet, varav cirka 300 elever på introduktionsprogrammen (IM). Av de sistnämnda är 110 elever inskrivna på yrkesintroduktion och 52 elever på individuellt alternativ.

För varje introduktionsprogram har Gävle kommun utarbetat utbildningsplaner. Till grund för planerna ligger en utredning från 2010, framtagen av utbildnings- och arbetsmarknadsnämnden. I både utbildningsplanerna och utredningen poängteras bland annat betydelsen av stor flexibilitet i organisationen kring de fem introduktionsprogrammen. Bland annat beslutades om ökat samarbete mellan kommunens arbetsmarknadsenhet och gymnasieskolan. Det finns beslut från nämnden om att en utvärdering av introduktionsprogrammen ska genomföras med start våren 2013.

Kommunen har även utarbetat rutiner för hur överlämnande mellan grundskolan och gymnasieskolan ska gå till. Rutinen är detaljerad och innehåller bland annat schema för överlämningskonferenser mellan grundskolorna och gymnasieskolorna och överlämningsblanketter. Det finns också rutiner som visar hur skolan förbereder sig för att möta eleverna inför starten av utbildningen på introduktionsprogrammen med kartläggningar, diagnostiska prov m.m. Under våren görs flera olika utvärderingar: lärarnas enskilda utvärderingar, elevenkäter i flera årskurser, utvärdering av planen mot kränkande behandling samt programarbetslagens utvärderingar, som sedan ligger till grund för av skolledningen identifierade förbättringsområden. Arbetslagen för de olika introduktionsprogrammen skriver sedan in dessa förbättringsområden i sina arbetsplaner.

## Resultat

---

### 1. Planeras utbildningen så att den möter den enskilde elevens förutsättningar, behov och målsättningar?

---

#### 1.1 Utformas studieplanen utifrån elevens tidigare skolbakgrund, behov och målsättning?

#### 1.2 Har eleven inflytande över sin studieplans utformning?

**Under denna frågeställning granskas hur skolan tagit fram och utformat elevens individuella studieplan samt vilka underlag som använts och hur eleven och vårdnadshavarna gjorts delaktiga i planeringen.**

Av skollag och läroplan framgår att det i dialog med eleven ska upprättas en individuell studieplan för varje elev på introduktionsprogrammen. Gymnasieförordningen anger mer detaljerat vad den individuella studieplanen ska innehålla. Den individuella studieplanen får en extra viktig funktion för elever på introduktionsprogrammen eftersom dessa program saknar nationellt fastställda programstrukturer och examensmål. Studieplanen ska vara individuellt utformad och innehålla uppgifter om ämnen och kurser som eleven ska studera samt i förekommande fall också innehålla andra insatser som är gynnsamma för elevens kunskapsutveckling. Skollagen anger att barn och elever ska ges inflytande och kunna påverka utbildningen. Forskning och erfarenhet visar att om eleven görs delaktig i utformningen av sin utbildning ökar motivationen. En god överlämning från elevens grundskola är viktigt för att utbildningen ska få en utformning anpassad till den enskilde elevens förutsättningar och mål.

Utbildningarna på introduktionsprogrammen i Gävle är sökbara och har ett antagningsförfarande som liknar gymnasieskolan i övrigt. Eleverna kan välja mellan samtliga introduktionsprogram och några av dessa har dessutom olika inriktningar att välja mellan.

#### *Individuellt alternativ*

Programmet individuellt alternativ på Polhemsskolan är delat i två arbetslag med två olika målgrupper. Den ena verksamheten vänder sig till elever med diagnos inom autismspektrat. Inom denna elevgrupp finns drygt tio elever som är behöriga till gymnasiet. En av de elever vars utbildning Skolinspektionen

granskar studerar på denna inriktning. Den eleven läser för heltidsstudier några gymnasiegemensamma ämnen tillsammans med de behöriga eleverna i gruppen.

Den andra verksamheten inom individuellt alternativ har som målgrupp elever som enligt skolan har andra svårigheter och där steget in på något av de andra introduktionsprogrammen bedöms vara för stort. En av de elever vars utbildning Skolinspektionen granskar studerar på denna inriktning.

#### *Yrkesintroduktion*

Introduktionsprogrammet yrkesintroduktion är indelat i fyra olika inriktningar: inriktning yrkesprogram och arbetsförlagt lärande, inriktning arbete, inriktning språkförstärkning eller inriktning yrkesprogram. Eleverna på de olika inriktningarna samläser i vissa kurser såsom idrott och hälsa, hem- och konsumentkunskap, slöjd, musik och bild.

#### *Yrkesprogram och arbetsförlagt lärande*

Inriktning yrkesprogram och arbetsförlagt lärande innebär att eleverna har minst 50 procent praktik och övrig tid studier. Individuella anpassningar av studieupplägget är vanligt och eleverna kan studera inom programmet ett till tre år. Vanligtvis har eleverna skolförlagda studier på måndag och/eller tisdag medan resten av veckan är praktik. Praktikens syfte är arbetslivsorientering och inte ett arbetsplatsförlagt lärande som ju är styrt av ämnesplanerna. Eleverna kan läsa matematik, svenska, engelska, samhällskunskap, biologi, idrott och hälsa, slöjd, hemkunskap, musik och bild. För praktiken ansvarar en del av kommunens arbetsmarknadsenhet, kallad utvecklingscentra (UC). För de skolförlagda studierna ansvarar mentorer från Polhemsskolan. Några veckor per år bryts praktik och studier för motivationshöjande insatser i form av bland annat arbetslivsorientering som UC anordnar. En av de elever vars utbildning Skolinspektionen följer studerar på denna inriktning.

#### *Inriktning arbete*

Inriktning arbete innebär att eleverna enbart har praktik och arbetslivsorientering som planeras och genomförs av UC.

#### *Inriktningen språkförstärkning*

Inriktningen språkförstärkning vänder sig till de ungdomar som efter ett år på introduktionsprogrammet språkintrödd inte har kommit så långt i sin språkutveckling att de kan börja på preparandutbildning eller elever som har som mål att börja på ett nationellt program. Eleverna har minst 50 procent praktik och de kan i den skolförlagda delen läsa svenska, matematik, engelska,

idrott och hälsa, hem- och konsumentkunskap och bild. För dessa elevers praktik och arbetslivsorientering ansvarar Polhemsskolans studie- och yrkesvägledare. En av de elever vars utbildning Skolinspektionen granskar studerar på denna inriktning.

#### *Inriktningen yrkesprogram*

Slutligen finns inriktningen yrkesprogram. Gävle kommun har valt att göra programinriktat individuellt val (PRIV) ettårigt. Efter ett år måste alltså eleven antingen blivit behörig eller hitta något annat alternativ. Inriktningen yrkesprogram är en konstruktion som är skapad för att fånga upp de elever som efter ett år inte lyckats bli behöriga och antagna till det nationella program de studerar vid. Genom att vara inskrivna på yrkesintroduktion får de en möjlighet att fortsätta utbildningen.

Det är ovanligt att elever som börjat studera inom yrkesintroduktion eller individuellt alternativ kan läsa karaktärsämneskurser. En av de elever vars studie-situation Skolinspektionen granskar har som mål att börja på ett nationellt program. Eleven läser enbart matematik på två av veckans förmiddagar och övriga dagar har eleven praktik. Eleven har som mål att nästa år börja på byggprogrammet, inriktning måleri. På frågan från inspektörerna om eleven hade velat läsa karaktärsämneskurser inom måleri blir svaret: *"Ja, men inte om jag måste byta skola."* På Polhemsskolan finns utbildning inom byggprogrammet, inriktning måleri. Lärare och skolläda uppger att man inte hittat de organisatoriska lösningar på Polhemsskolan som skulle behövas för att kunna erbjuda karaktärsämneskurser till flera elever. Lärarna uppger även att det finns ett motstånd hos andra lärare som undervisar på de nationella programmen att ta emot elever från introduktionsprogrammen.

Vid läsårstart har alla elever som ska börja på något av Polhemsskolans introduktionsprogram ett gemensamt upprop. Lärarna har dessförinnan genom överlämningskonferenser och digitalt betygssystem, en så kallad lista, fått information om elevernas studieresultat. Lärarna och rektor anger att de överlämningskonferenser som hålls på våren är en bra form för att få information om eleverna som ska börja på IM men att det finns brister i dokumentationen från grundskolan. Det som oftast saknas är skriftliga bedömningar i de ämnen där eleven inte nått godkända betyg.

I samband med uppropet träffar varje elev en lärare och en handledare från UC för att stämma av om eleven sökt till "rätt program och inriktning" och för att planera vilka ämnen eleven ska läsa samt bestämma fördelningen mellan studier och praktik. Många av eleverna har inte sökt till något program och för dessa elever är detta möte den första planering som görs. Även studie och yr-

kesvägledarna deltar i detta arbete med kartläggning och planering av utbildningen. Skolledning och lärare uppger att de olika inriktningar (som beskrivits ovan) ger fasta ramar med ett innehåll som uppfyller de flesta av elevernas behov och att det faktum att de är sökbara gör att eleverna ges inflytande över sin utbildning, exempelvis över fördelning praktik och studier. Inom varje "paket" tas fram en individuell studieplan för varje elev där elevernas önskemål om vilka ämnen de vill läsa beaktas. Enligt de elever Skolinspektionen följer har det varit möjligt att senare under terminen ändra utbildningens upplägg och i stort få sina önskemål uppfyllda. En av eleverna som Skolinspektionen följer berättar att studieplanen ändrats av hänsyn till idrottssatsning medan en annan elev berättar att eleven varit missnöjd med praktikplatser och att handledarna då ordnat annan praktik.

#### *Elevernas studieplaner*

Elevernas studieplaner följer en mall som innehåller uppgifter om utbildningens inriktning, vilka kurser och deras löptid som eleven läser inom nuvarande program. Det finns även möjlighet att göra anteckningar i studieplanen. I studieplanerna för de elever vars studiesituation Skolinspektionen följer är anteckningarna i huvudsak noteringar över vem som är mentor och vem som är handledare från UC för eleven samt datum för påbörjad och avslutad praktikplats. Det går inte av studieplanerna se exempelvis godkända betyg från grundskolan eller svenska för invandrare eller vart eleverna syftar med sina studier.

Vid intervjuer med lärare och elever framkommer att studieplanen inte är ett dokument som exempelvis används vid utvecklingssamtalen. Ingen av eleverna kan heller erinra sig att de tidigare sett sin studieplan.

**Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen** att eleverna har ett reellt inflytande över sin studiesituation men ytterligare ansträngningar behöver göras för att erbjuda eleverna möjlighet att läsa karaktärsämneskurser.

### 1.3 Följer skolan upp sina insatser för varje elev för att utvärdera effekterna?

**Under denna frågeställning granskas om och hur skolan följer upp och utvärderar insatserna för eleven i förhållande till den individuella studieplanen.**

Av förarbetena till skollagen och av läroplanen följer att varje elevs individuella studieplan ska följas upp och utvärderas samt vid behov revideras. Skolinspektionens granskningar har visat på att utvärdering är ett viktigt underlag för skolans självvärdering och för att utvärdera om genomförda insatser ger avsett resultat utifrån de mål som eleven har. En kontinuerlig uppföljning och utvärdering har också visat sig synliggöra lärandet och bidra till ökad motivation och självförtroende hos eleven.

Av föregående avsnitt framgår att elevernas studieplaner inte används för att följa upp elevernas kunskapsutveckling eller skolans insatser för eleven.

Programansvariga uppger att arbetslaget varje vecka har en fast mötestid då man går igenom varje elevs behov, planerar åtgärder samt bestämmer ansvarig. Detta dokumenteras dock inte i elevernas studieplaner. Istället dokumenteras det som är nytt i arbetslagets mötespärm. Föregående veckas åtgärder och resultat följs upp och dokumenteras. Berörda mentorer för dessutom egna anteckningar kring sina elever. Enligt skolans rektor är det sedan mentors ansvar att informera eleverna. De flesta ändringar som sker är individanpassningar. Det framgår vid samtal med elever och lärare att eleverna har inflytande över sina studiers planering. Eleverna beskriver att mentorer och handläggare är lyhörda för önskemål om att exempelvis ändra praktik eller lägga till eller ta bort ämnen och de har på så sätt reellt inflytande över sin studiesituation.

För två av eleverna vars skolsituation Skolinspektionen granskar överensstämmer inte studieplanerna med vad eleverna faktiskt studerar. För en av eleverna saknas uppgift om att eleven läser matematik. Skolans rutin är att när elev och mentor kommit överens om en förändring av studieplanen så ska denna förändring kommuniceras till en administratör som sedan för informationen vidare till studie och yrkesvägledare. Skolan har ingen förklaring till varför rutinen brustit. Programansvarig uppger att bristen skulle kunna få till konsekvens att betyg av misstag inte sätts i ämnen som saknas i studieplanen.

En av de elever vars studiesituation Skolinspektionen granskar studerar andra året inom yrkesintroduktion. Eleven har som mål att börja på nationellt program men saknar betyg i engelska och matematik. Under det första året blev eleven godkänd i engelska och under andra året läser eleven nu matematik. Både elev och lärare uppger att när eleven i slutet av det första året riskerade att inte bli godkänd i dessa ämnen så valdes matematiken bort för att koncentrera sig på engelskan, efter rekommendationer från mentor och lärare. Det framkommer vid samtal med lärare att detta är ett vanligt förfarande att lärare rekommenderar elever att välja bort ett ämne för att fokusera på det som går bäst. Ingen utvärdering har gjorts i efterhand för att undersöka om eleven med exempelvis mindre praktik, utökat antal undervisningstid eller andra insatser hade kunnat klara både engelska och matematik och på så vis blivit behörig på ett år istället för två år.

Skolan har några generella resultatmål på skolnivå. Skolan kan också redovisa var eleverna som började på introduktionsprogrammen föregående läsår tagit vägen. En del har börjat på ett nationellt program, några har fått arbete och några går kvar på ett introduktionsprogram.

**Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen** att rektorn behöver se till att studieplanerna regelbundet ses över tillsammans med eleverna så att planen dels utgör ett underlag för diskussion om utbildningens innehåll och utformning och dels för att säkerställa att innehållet är korrekt. Skolan behöver också ytterligare följa upp insatserna för varje elev för att utvärdera effekterna av skolans insatser.

#### 1.4 Får eleven studie- och yrkesvägledning utifrån sina behov?

**Under denna frågeställning granskas om eleven ges studie- och yrkesvägledning i tillräcklig omfattning och av god kvalitet utifrån sina behov.**

Skollagen anger att alla elever ska ha tillgång till studie- och yrkesvägledning som tillgodoser deras behov. Enligt läroplanen är det rektors ansvar att organisera studie- och yrkesvägledningen så att eleverna får information om och vägledning inför de olika val som skolan erbjuder och inför val av fortsatt utbildning och yrke. Utbildningen på introduktionsprogrammen saknar fastställda programplaner. I stället ska utbildningen utformas utifrån varje enskild elevs förutsättningar, behov och mål. I förarbetena till skollagen betonas därför att introduktionsprogrammen kräver särskilt god tillgång till kvalificerad studie- och yrkesvägledning.

Det finns på Polhemsskolan sju studie- och yrkesvägledare (SYV). Tre av dem ansvarar för eleverna på introduktionsprogrammen. SYV har olika uppgifter för olika program och inriktningar. De ordnar bland annat praktik för eleverna inom individuellt alternativ samt språkförstärkning för eleverna inom yrkesintroduktion. För övriga elever inom yrkesintroduktion ansvarar handledarna på Utvecklingscentra (UC) för praktik och vissa studiemotiverande insatser. Det varierar alltså mellan de elever vars studiesituation Skolinspektionen granskar i vilken grad de har kontakt med SYV.

Eleven som studerar på yrkesintroduktion språkförstärkning har täta kontakter med den studie- och yrkesvägledare som ansvarar för den inriktningen. Det finns exempelvis schemalagda tider varje vecka för SYV att besöka klassen. Dessa möten används bland annat till vägledning inom skolsystemet men även annan samhällsinformation.

För den elev som studerar på yrkesprogram och arbetsplatsförlagt lärande anordnar och ansvarar handledare på utvecklingscentra (UC) all praktik. Frågor som rör den skolförlagda delen på Polhemsskolan ansvarar elevens mentor för.

Eleven uppger att denna indelning är tydlig och att eleven känner sig trygg med att ta initiativ och besöka skolans SYV i frågor som rör nuvarande studier eller framtida.

Lärarna uppger att de två elever som studerar inom individuellt alternativ har nära relationer med sina mentorer och lärare och därför sker den största delen av vägledningen genom dessa. På individuellt alternativ finns inte samma organisation med schemalagda tider för SYV. Eleverna förväntas i stället själva ta initiativ för samtal med SYV, eller så kan mentorn ta kontakt om hon/han upplever att det behövs. De elever, vars studiesituation inspektörerna granskar, anger vid intervjuerna att också mentorer och föräldrar fungerar som vägledare i frågor om vidare studier eller arbete. Båda dessa elever uppger att de känner sig nöjda med den vägledning de får.

**Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen** att det finns god tillgång till kvalificerad studie- och yrkesvägledning för att möta varje elevs individuella behov.

### 1.5 Samverkar skolan med interna och externa aktörer för att stödja och skapa en helhet i elevens utbildning?

**Under denna frågeställning granskas vilken samverkan skolan har, internt och externt, utifrån elevens behov och målsättningar.**

Läroplanen anger att gymnasiet ska ha en nära samverkan med bland annat de obligatoriska skolformerna, arbetslivet och samhället i övrigt. Forskning och olika utvärderingar visar på betydelsen av att eleven upplever utbildningen som meningsfull. En god samverkan mellan introduktionsprogrammen och de nationella programmen är en viktig förutsättning för elevernas fortsatta studier. Det är av stor vikt att olika aktörer runt eleven samverkar så att insatser på olika plan bidrar till att stödja och skapa en helhet i elevens utveckling mot uppsatta mål.

Av både intervjuer, informella samtal och lektionsobservationer framkommer att varje arbetslag på IM arbetar tätt tillsammans och att de lärare, vars lektioner Skolinspektionen observerar, har god kännedom om sina elever. Det finns även en viss samverkan mellan de olika introduktionsprogrammets arbetslag som bland annat innebär att elever från olika inriktningar och program samläser vissa grundskoleämnen.

De två arbetslagen inom individuellt alternativ är lokalmässigt åtskilda men har gemensamma arbetslagsträffar. För samverkan mellan de olika inriktningarna inom yrkesintroduktion svarar en programansvarig. Samverkan med de nationella programmen förekommer sällan. De elever vars skolsituation Skolinspektionen granskar läser enbart grundskolekurser med undantag av den elev inom individuellt alternativ som är behörig till nationellt program och som tillsammans med sin grupp läser några gymnasiegemensamma ämnen. I undantagsfall läser behöriga elever på individuellt alternativ gymnasiekurser tillsammans med elever på nationella program.

Skolledningen anger att ett fåtal elever inom yrkesintroduktion läser karaktärsämneskurser. De yrkesprogram som finns på skolan har stora undervisningsgrupper och kan, enligt rektorn, inte ta emot fler elever. Enligt skolledningen och lärare inom IM finns det också hos lärare på en del nationella program ett motstånd mot att ta emot elever från IM.

Vid intervjuer med elevhälsan och lärare framkommer att elevhälsan har regelbundna kontakter med arbetslaget på IM på Polhemsskolan främst genom EHT-möten varje vecka. Elevhälsan deltar även i överlämningskonferenserna med grundskolan. Samtliga elever vars studiesituation Skolinspektionen granskar har träffat skolsköterskan för hälsosamtal i årskurs 1. Elevhälsan efterfrågar dock mer samarbete med verksamheten och handläggarna på utvecklingscentra (UC). Enligt skolsköterskan har exempelvis ingen av de elever som har heltidspraktik genom UC kommit på hälsosamtal.

Externt samverkar elevhälsan vid behov med exempelvis polisen, barn- och ungdomspsykiatri, socialtjänsten, arbetsförmedlingen och försäkringskassan. Samverkan mellan IM och olika kommunala insatser för ungdomar fungerar i huvudsak väl.

**Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen** att rektorn behöver se till att samverkan mellan IM och de nationella programmen utvecklas för att utifrån varje elevs individuella behov och förutsättningar ge möjligheter till att följa hela eller delar av yrkeskurser eller för att få prova på olika yrkesprogram. Samverkan mellan UC och elevhälsan behöver utvecklas så att elevhälsans kompetenser tar ett större ansvar för att stödja elevernas utveckling mot målen.

## 2. Genomförs utbildningen så att eleven ges möjlighet att nå de individuellt uppsatta målen?

### 2.1 Får eleven möjlighet till stödjande och motiverande insatser utifrån sina behov?

**Under denna frågeställning granskas om skolan, vid behov, genomför insatser för att stödja den personliga och sociala utvecklingen och för att motivera eleven att genomföra utbildningen.**

Läroplanen anger att skolan ska stärka elevernas tro på sig själva och på framtiden. Vidare anges att skolan ska återskapa en positiv inställning till lärande hos elever med negativa erfarenheter. Av skollagen följer att elevhälsan ska stödja elevens utveckling mot målen. Förarbetena anger att elevhälsan har ett särskilt ansvar för att undanröja hinder för varje enskild elevs lärande och utveckling. Forskning och andra utvärderingar pekar också på behovet av att skolan stödjer och arbetar med att motivera eleverna. Eleverna på introduktionsprogrammen kan ha upplevelser av misslyckanden bakom sig varför det motiverande arbetet är än mer centralt på dessa program.

Vid lektionsobservationerna ser Skolinspektionen flera exempel på att lärare individanpassar, stöder och utmanar eleverna. I de flesta fall får eleverna hjälp utan att behöva vänta och eleverna får träna och ägna tid åt olika moment utifrån sina egna förutsättningar. Detta bekräftas vid elevintervjuerna. De elever vars skolsituation Skolinspektionen granskar säger alla att de är motiverade att genomföra sin utbildning. De uppger att de tycker lärarna är bra och att lärarna tror på dem. *"Dom (lärarna) är snälla, vänliga mot alla. De ger råd till alla i klassen och hjälper till jätte mycket."* *"Hon (läraren) är tydlig, man förstår vad man ska göra."*

De lärare Skolinspektionen möter beskriver både i intervju och spontant vid lektionsbesök hur viktigt de uppfattar det är att eleverna får lägga gamla misslyckanden bakom sig och får möjlighet att lyckas. Både elever och lärare beskriver att det oftast är studiero på lektionerna och att miljön uppfattas som trygg. Eleverna uppger att de trivs i sina små grupper och är trygga. Utifrån observationer och intervjuer uppfattar Skolinspektionen att det är en god balans mellan lärarnas arbete med att stödja elevens kunskapsutveckling och omsorg om eleven som person.

**Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen** att lärarna engagerar sig i eleverna, försöker motivera och stötta eleverna utifrån deras individuella behov.

## 2.2 Anpassas undervisningen till elevens behov och förutsättningar?

**Under denna frågeställning granskas om lärarna utformar och anpassar sin undervisning utifrån elevens behov och förutsättningar.**

Enligt skollag och läroplan ska undervisningen ta hänsyn till och anpassas till varje elevs förutsättningar, behov, styrkor och intressen. Forskning och andra studier pekar på att en undervisning som upplevs som meningsfull kan vara helt avgörande för om en elev vågar satsa på att nå de mål som satts upp. I detta hänseende är det betydelsefullt att läraren har kunskap om varje elev för att också kunna knyta an till de mål eleven har med sin utbildning.

Lärarna inom de olika arbetslagen på IM har nära samarbete med varandra och vet i allmänhet vad som hänt på andra lektioner. De flesta elever är kända av alla lärare eftersom lärarna exempelvis går in och vikarierar om någon lärare är borta.

De lärare Skolinspektionen möter beskriver både i intervju och spontant vid lektionsbesök att de anpassar all undervisning till de olika förutsättningar som elever med exempelvis dyslexi eller ADHD kan ha. Detta är inget som alltid dokumenteras utan som lärarna uppfattar som självklart.

Flertalet lärare visar vid de lektioner Skolinspektionen observerar att de har kunskap om exempelvis elevens intressen, attityder till skola och utbildning samt elevens framtidsplaner. Det varierar dock mellan olika lärare vilka som anpassar sin undervisning till dessa behov och vilka som inte gör det. Ämnet matematik kan användas som exempel. Inom individuellt alternativ har alla elever olika veckoplaneringar och lärarna lägger stor vikt vid att ingen elev lämnar ett moment förrän eleven behärskar momentet. Inom yrkesintroduktion läser hela gruppen samma moment för att relativt regelbundet kunna ha gemensamma prov och kursen är upplagd så att alla moment ska kunna arbetas igenom på ett läsår. Från både elever och undervisande lärare inom yrkesintroduktion framkommer att det inte finns någon koppling mellan den praktiska matematik eleven kommer i kontakt med under sin praktik och undervisningen i skolan. Trots att eleverna är motiverade att bli godkända i matematik upplever de inte att undervisningen är meningsfull i något annat avseende än just att

bli behöriga. *"Det är mycket som man inte kommer att ha användning för... matten syftar till att man ska bli godkänd."*

För de elever vars studiesituation Skolinspektionen granskar bedömer lärarna vid intervjun att de anpassar undervisningen exempelvis genom att möta elevers behov av att få arbeta enskilt eller i grupp, att få välja form för redovisning av kunskaper eller erbjuda särskilda hjälpmedel som främjar elevernas utveckling.

**Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen** att lärarna har goda kunskaper om elevernas förutsättningar och behov men att det varierar mellan olika lärare i vilken mån de tar till vara den kunskapen och anpassar undervisningen.

### 2.3 Har lärarna ett bemötande som skapar goda förutsättningar för lärande?

**Under denna frågeställning granskas relationerna mellan elev och lärare och om lärarna arbetar på ett sätt som främjar elevens motivation, och lust att lära.**

Läroplanen anger att varje elev ska möta respekt för sin person och sitt arbete. Skolan ska stärka elevernas tro på sig själva och på framtiden. För att skapa goda förutsättningar för lärande behöver läraren stärka varje elevs självförtroende samt vilja och förmåga att lära. Forskning och utvärderingar anger ett positivt och respektfullt bemötande som helt centralt för att elever som upplevt misslyckande i tidigare studier, ska våga och vilja satsa på skolan en gång till.

De elever vars studiesituation Skolinspektionen granskar anger vid intervjuerna att bemötandet från lärarna är bra. De säger att stämningen är god i grupperna och att de kan prata med alla lärare. *"Stämningen är bra, alla är seriösa, ingen leker, alla har fokus på det de gör. Det är respektfullt."* Flera av eleverna uppger att de trivs bättre med sin skolsituation nu än de gjorde under grundskoleåren. Skolinspektionen ser vid lektionsobservationerna många goda exempel på att lärarna har ett dialogskapande förhållningssätt, de lyssnar, frågar efter och respekterar elevernas åsikter.

Lärarna uppger i samband med intervjun att ett *"gott bemötande är själva nyckeln i förutsättningen för elevens lärande. Allt bygger på att skapa en god relation till eleven där eleven känner förtroende för oss och vi har en ömsesidig respekt för varandra. Har vi det kan vi göra i princip vad som helst tillsammans."*

**Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen** att lärarna bemöter eleverna på ett respektfullt sätt och att relationen mellan elever och lärare är god.

## 2.4 Har eleven inflytande över undervisningens innehåll och utformning

**Under denna frågeställning granskas om lärarna på ett aktivt och stimulerande sätt ger eleverna möjlighet till inflytande.**

Skollagen och läroplanen anger att läraren ska svara för att eleven får ett reellt inflytande på arbetssätt, arbetsformer och innehållet i undervisningen. Vidare ska läraren låta eleverna pröva olika arbetssätt och arbetsformer samt tillsammans planera och utvärdera undervisningen. Skolans mål är att varje elev tar personligt ansvar för sina studier och aktivt utövar inflytande över sin utbildning. Elever kan ha svårt att framföra sina synpunkter men enligt läroplanen är det lärarens ansvar att uppmuntra och stödja detta. Ett flertal studier och Skolinspektionens granskningar har visat att engagemanget och motivationen för studierna ökar om eleven upplever sig ha ett reellt inflytande över undervisningen.

Under de lektioner Skolinspektionen observerar ser vi få exempel på ett reellt inflytande över undervisningen. De elever vars skolsituation Skolinspektionen granskar arbetade med uppgifter som i huvudsak är bestämda av lärarna. Några elever anger att de är nöjda med i vilken grad de kan ha inflytande medan en av eleverna uppger att lärarna sällan frågar eleverna efter deras önskemål. *"Nää, de borde ju ha tänkt på vad vi vill... jag tycker nog att de skulle ha kunnat fråga, för att motivera oss o så.... Men läraren talar om att nu ska vi ha genomgång..."*. Skolinspektionen kunde observera att det under denna elevs lektioner förekom elevinitiativ som inte uppmuntrades eller togs tillvara av läraren.

De lektioner som Skolinspektionen observerade avslutades sällan med att lärarna gav återkoppling eller konstruktiv feedback över hur elevernas arbete varit. Vid samtal och intervjuer bekräftas bilden av att eleverna är ovana av att utvärdera sitt eget arbete.

Lärarna inom individuellt alternativ kan dock beskriva olika strategier för hur elever ges inflytande. För eleverna inom individuellt alternativ försöker en lärare exempelvis alltid presentera två alternativ för elever som själva har svårt att formulera önskemål eller så används elevernas specialintressen inom exempelvis asatro som utgångspunkt inom ämnet religion. De elever som var nöjda med sitt inflytande över sin utbildning ansåg sig ha ett inflytande över vilka ämnen de läser och vilken praktik de ska ha. En av eleverna inom individuellt

alternativ kan dessutom styra sin arbetsdag genom att växla mellan ämnen efter eget önskemål. Lärarna inom yrkesintroduktion beskriver i mindre grad strategier för elevinflytande. Eleven som var mindre nöjd med sina möjligheter till elevinflytande studerade inom yrkesintroduktion.

**Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen** att arbetet med elevinflytande har nått olika långt inom de olika arbetslagen. Organisationen med individuella arbetsuppgifter med ett på förhand bestämt innehåll skapar begränsningar för gemensamma diskussioner om lektionens innehåll, arbetssätt och arbetsformer. Lärarna behöver därför utveckla former för hur man trots detta kan engagera eleverna i undervisningens innehåll och arbetssätt.

## Syfte och frågeställningar

---

Den reformerade gymnasieskolan inleddes hösten 2011. Erfarenheterna och resultaten av reformen är därför begränsade. De fem nya introduktionsprogrammen som ersätter de individuella programmen (IV,) har inte granskats eller utvärderats tidigare. Introduktionsprogrammen saknar, till skillnad från de nationella programmen, gemensamma studieplaner och examensmål. Utbildningen ska istället utformas individuellt utifrån varje elevs förutsättningar, behov, intressen och framtidsplaner.

Denna kvalitetsgranskning har tagit fasta på erfarenheter och utvärderingar samt den forskning som finns kring utbildningsprogram och andra insatser som gjorts för elever som inte lyckats klara grundskolans krav eller som har haft andra svårigheter i sin skolgång.

Framgångsfaktorerna handlar i hög grad om relationen mellan elev och lärare avseende ett gott bemötandet av eleven, en positiv elev- och kunskapssyn samt lärarnas tillit till och förväntningar på elevernas möjligheter att lyckas. Samverkan och samarbete både inom och utom skolan för att skapa en helhet i utbildningen, en god vägledning och elevens delaktighet i planeringen av utbildningen har också visat sig vara av stor vikt både den för den personliga och kunskapsmässiga utvecklingen. Det har också visat sig vara viktigt att skolan dokumenterar och följer upp de insatser som görs för att utvärdera uppnådda resultat både på individ och på skolnivå.

Kvalitetsgranskningen syfte är att bidra till en förhöjd kvalitet på introduktionsprogrammen yrkesintroduktion och individuellt alternativ genom att identifiera utvecklingsområden och framgångsrika exempel på utformningen och genomförandet av utbildningen. Granskningen har ett elevperspektiv med fokus på de framgångsfaktorer som forskningen och styrdokumentet visar på.

De centrala frågeställningarna i granskningen är:

- Planeras utbildningen så att den möter den enskilde elevens förutsättningar, behov och målsättningar?
- Genomförs utbildningen så att eleven ges möjlighet att nå de individuellt uppsatta målen?

## **Metod och material**

---

Då utbildningen på introduktionsprogrammen ska utformas och anpassas till varje elev förutsättningar och behov väljer granskningen designen för fallstudier som granskningsmetod. Med utgångspunkt från enskilda elevers situation granskas skolans arbete för några utvalda elever. Med metodvalet fallstudier fångas elevperspektivet på ett nära och konkret sätt.

Inspektörerna kommer att följa några slumpvis utvalda elevers skolvardag under cirka två veckor. Genom observationer och intervjuer granskas skolans arbete med att skapa en utbildning som är anpassad till den enskilda eleven. Lektioner observeras utifrån ett observationsschema. Intervjuer med eleverna sker individuellt, intervjuer med de lärare som ansvarat för lektioner som observerats sker i grupp. Rektorn, studie- och yrkesvägledare och representanter för elevhälsan intervjuas också under besöket.

Dokumentstudier utgör en liten del i denna granskning. Främst är det de utvalda elevernas studieplaner som granskas. Men även åtgärdsprogram eller andra dokument som bedöms vara av intresse för att belysa hur utbildningen utformas och genomförs för de utvalda eleverna kan komma att ingå i underlaget för granskningen.